

SESSION 2016

**CAPES
CONCOURS EXTERNE**

Section : LANGUES VIVANTES ÉTRANGÈRES

NÉERLANDAIS

ÉPREUVE DE TRADUCTION

Durée : 5 heures

L'usage de tout ouvrage de référence, de tout dictionnaire et de tout matériel électronique (y compris la calculatrice) est rigoureusement interdit.

Dans le cas où un(e) candidat(e) repère ce qui lui semble être une erreur d'énoncé, il (elle) le signale très lisiblement sur sa copie, propose la correction et poursuit l'épreuve en conséquence.

De même, si cela vous conduit à formuler une ou plusieurs hypothèses, il vous est demandé de la (ou les) mentionner explicitement.

NB : La copie que vous rendrez ne devra, conformément au principe d'anonymat, comporter aucun signe distinctif, tel que nom, signature, origine, etc. Si le travail qui vous est demandé comporte notamment la rédaction d'un projet ou d'une note, vous devrez impérativement vous abstenir de signer ou de l'identifier.

Tournez la page S.V.P.

DESCRIPTIF DE L'ÉPREUVE : Version accompagnée d'une réflexion en français dans une perspective d'enseignement, explicitant le passage d'une langue à l'autre en prenant appui sur le texte proposé.

TEXTE À TRADUIRE : Document numérisé 3 A-C : *Gestolen talen* (1999) d'Adriaan van Dis, dans : *Leeftocht*, Amsterdam, Augustus, 2007, p. 176-180

GESTOLEN TALEN

Dit is een verhaal over de rijke wereld en de arme wereld, over grote talen die kleine talen van de globe duwen.

Een paar jaar geleden woonde ik enige maanden op het eiland Gorée, een oud slaveneiland vlak voor de kust van Dakar. Gorée, mooie naam, Oud-Nederlands; geen bewoner die dat weet. Het betekent letterlijk 'goede rede', veilige ankerplaats. De Hollanders kochten het eiland van de Portugezen en daar hadden ze een goede reden voor: tienduizenden slaven uit West-Afrika stapten er aan boord voor de Amerika's. Wie het eiland later ook in bezit nam, de Fransen, de Engelsen en later weer de Fransen, de Hollanders bleven voor het vervoer zorgen. De Hollanders zijn altijd goed in opslag en handel geweest, kijk naar de Amsterdamse grachtenhuizen en pakhuizen, hier en daar zie je op de Herengracht nog de negerkoppen boven de deuren.

Frans is de officiële taal in Senegal. In de steden en op Gorée, zo dicht bij Dakar, kan een vreemde reiziger zich er redelijk mee redden. In het binnenland wordt het al problematischer. 80 procent van de bevolking spreekt Wolof, andere inheemse talen zijn Sérère, Diola, Mandingo en Socé en dan is er ook nog het Pulaar, de taal van het oude woestijnvolk de Peul. Pulaar is een soort lingua franca voor West-Afrika, zoals Swahili dat in Oost-Afrika is.

Senegal heeft een bloeiende moderne cultuur. Vooral op filmgebied geniet het land veel aanzien in West-Afrika. Sembène Ousmane is de grote cineast daar en hij is ook een bekend schrijver, zijn boeken, zoals *Xala* en *Les bouts de bois de Dieu*, zijn in vele ta-

len vertaald. Ousmane schrijft in het Frans, zoals alle belangrijke schrijvers in Franstalig Afrika.

Ik woonde op Gorée om te werken, rustig weggestopt in een oud slavenhuis, ik was een van de weinige witneuzen op het zeshonderd zielen tellende eiland. Mijn aanwezigheid wekte nieuwsgierigheid: wat deed ik de hele dag? Schrijven.

Aha. Dus ik kan een boek van u lezen?

Ik weet het niet, er zijn er wel een paar in het Frans vertaald.

Vertaald? Schrijft u dan niet in het Frans?

Nee, dat spreek ik niet goed genoeg.

In het Engels dan?

Nee, in het Nederlands.

Is dat een taal?

C'est le Wolof des Pays Bas.

Maar wie kan dat nou lezen? Waarom schrijft u niet in het Frans?

Zo ging dat wel een paar keer per dag, want er gebeurt niet veel op zo'n eiland. Nieuwsgierigheid is er een tijdverdrijf. Elke keer als ik zei dat ik in het Nederlands schreef, lachten de eilandbewoners verlegen: de hoofdonderwijzer, de verpleger van de *dispensaire*, de gids in het slavenmuseum – geschoolde mensen, die wisten wat een boek was: dat kon nooit wat zijn met die man, wie schreef er nou in zijn moedertaal? De hoofdonderwijzer bij wie ik elke dag een uur Franse les nam zei dat je in het Wolof nooit een boek kon schrijven, daar was die taal toch echt te arm voor. Nee, wie wat te zeggen had koos voor het Frans of het Engels.

Het maakte niet uit dat ik zei: Ga naar de baobab op het grote plein waaronder de vrouwen elkaar verhalen vertellen, zet de radio aan en luister naar Youssou N'Dour, die hits scoort op de Europese hitparades, trek het land in en luister naar de griotten die de geschiedenis van West-Afrika in heldenzangen bezingen. Ssst: hoor je het gezang van de vissers, de liedjes die de moeders op de binnenplaatsen voor hun kinderen zingen? Allemaal Wolof.

De hoofdonderwijzer sprak redelijk Frans, maar een Franstalige Afrikaanse roman lezen was toch te moeilijk voor hem; ik merkte het toen we samen een boek van de Congolese schrijver Henri Lopez las. Ik moest heel wat woorden voor hem in het woordenboek opzoeken. Het Frans is een taal die op de lagere school geleerd wordt, het is een tweede taal, de eerste zes, zeven jaar spreekt een kind een Afrikaanse taal die ook buiten school wordt gesproken.

Al leert een Senegalees kind Frans op de lagere school, onderzoek heeft uitgewezen dat nog geen 10 procent van de bevolking die taal ook beheerst. Meer dan de helft van de Senegalezen kan niet lezen of schrijven – ook niet in de eigen Afrikaanse taal – en dan geef ik een fleurig beeld.

Niets is zo makkelijk dan een heel dorp te leren lezen en schrijven. De leesbus rijdt voor, allemaal onder de boom en: aap, noot, Mies. De karavaan trekt verder en daarna krijgt niemand ooit nog een letter onder ogen. Binnen een jaar is men de lees- en schrijfkunst dus weer verleerd. Nadine Gordimer heeft het in haar essay 'Turning the Page' al zo duidelijk gesteld: wil Afrika een literaire cultuur ontwikkelen, dan zal het ook lezers moeten bereiken en dan zullen de Afrikanen proza, poëzie en non-fictie in hun moedertalen moeten kunnen lezen.

Maar voorlopig bevindt het publiek van de Afrikaanse schrijver zich in de stad en vooral in het buitenland – Londen en Parijs. Het Frans in de francofone landen en het Engels en Portugees in andere ex-koloniën zijn de talen voor het intellectuele verkeer. Vrijwel geen schrijver publiceert in de moedertaal. In sommige landen zit er weinig anders op dan de taal van de kolonisator als nieuwe taal te omhelzen. In Kameroen kan de ene berghelling de andere niet verstaan. Maar er zijn in Afrika ook tientallen talen die door miljoenen worden gedeeld, zoals het Wolof.

Ik moet er niet aan denken dat ik in een andere taal dan mijn moedertaal zou moeten schrijven, al zouden er nog maar vijftienhonderd mensen Nederlands spreken, dan deed ik het nog. Wat goed

genoeg was voor Isaac Bashevis Singer, die voor het Jiddische kranjige *Forverts* in New York schreef (oplage vijftienhonderd exemplaren), is *good enough for me*. Hoe zou ik zonder de klanken en de geur van mijn eerste taal kunnen schrijven? Het ritme, de rare ouderwetse woorden van een vader die uit een oud koloniaal geslacht stamde. Daar ligt mijn inspiratiebron: in de melodie en klanken en de mythologie van de Indische Nederlander.

Ik spreek wel Engels en kan er een praatje in houden, maar het blijft voor mij een geamputeerde taal. Het 'buitenlands' dat alle halve en hele intellectuelen op het vasteland van Europa nu spreken, heeft maar weinig gemeen met het Engels dat in Groot-Brittannië wordt gesproken. Het is niet eens het Neolatijn van deze tijd, het is een uit soapopera's, popliedjes en tijdens vakanties bijeengeraapt zootje woorden.

De Albanees Ismail Kadare, volgens mij een van de grootste Europese schrijvers van deze tijd, kan ik dankzij een vertaler lezen. Door Kadare begrijp ik veel meer van wat er nu op de Balkan gebeurt, hoe historisch zijn romans ook zijn. Kadare spreekt Frans, woont half in Parijs, half in Tirana, hij kan een brief in het Frans schrijven, spreekt vloeiend Russisch, maar voor zijn magistrale vertellingen kiest hij zijn piepkleine moedertaal.

Schrijvers uit Estland, Letland en Litouwen, die zo lang in de schaduw van het sovjet-imperialisme hebben moeten leven, willen ons ook hun eigen stem laten horen. Ook zij hebben vertalers nodig om de wereld te vertellen dat ze leven in onafhankelijke, eigenzinnige landen met een eigen verleden en rijke cultuur. De Duitsers hebben net ontdekt dat de Hollanders meer dan waterige tomaten kunnen exporteren, onze schrijvers smaken hun beter.

Dankzij vertalers krijgen schrijvers een grotere erkenning, niet alleen in het buitenland, maar vooral in eigen land. Nederland mag dan graag prestaties van eigen bodem ontnuchteren, we gloeiden van trots tijdens de erkenning die ons als *Schwerpunkt* op de Frankfurter Buchmesse ten deel viel. Onze eigen literatuur schijnt toch de moeite waard te zijn.

En zo is het ook met de derde wereld. De mensen daar hebben hun talen laten stelen, en hun geloof, hun geschiedenis en trots. Wilten we hen niet laten afglijden in onverschilligheid, haat en fundamentalisme, dan zal er ook een erkenning voor hun eigen taal en cultuur moeten komen. Een levensvatbare democratie heeft wortels nodig in een eigen cultuurgemeenschap. Dat is in de eerste plaats een taak voor de bewoners in die landen zelf. De hooggeschoolden in de derde wereld zijn tweetalig en het moet voor de vertalers onder hen niet moeilijk zijn hun in het buitenland gevierde schrijvers aan hun moedertalen terug te geven.

De vertaler slaat niet alleen een brug van de ene naar de andere taal, hij is ook een heraut, hij kan een kleine taal over de grote wereld uitblazen. Hij kan een kleine taal met de literatuur van een groot land verrijken. Hij kan een land terug op de kaart brengen. Hij kan een cultuur uit haar isolement halen, en trots of identiteit helpen hervinden.

Hoe meer er in de eigen taal vertaald wordt, hoe meer dat de eigen cultuur ten goede komt. Er zijn vele tientallen volken in de wereld die dat niet kunnen ervaren. Het uitgeven, drukken en distribueren van boeken valt niet onder ontwikkelingswerk. Er verschijnen in heel Afrika ten zuiden van de Sahara veel te weinig dagbladen in de moedertaal. Het juiste aantal is moeilijk te achterhalen. Twintig, dertig? Vermoedelijk nauwelijks meer dan de vijfendertig zelfstandige dagbladen die Nederland rijk is, een land bijna even groot als het Krugerwildpark.

De dictaturen vinden het wel goed zo: hoe minder het volk weet, hoe beter. Alleen als de politicus op verkiezingstournee gaat weet hij de taal van het volk goed te gebruiken. Een Afrika waar het volk geen eigen stem heeft, nodigt uit tot populistische wrok; dan komt de stam boven en dat geldt niet alleen voor Afrika, maar ook voor Europa, de voormalige Sovjet-Unie, Azië.

Het is aan de vertalers om aan bekleemde culturen hun talen terug te geven.